

UNIVERSITAS
OSTRAVENSIS

UNIVERSITY OF OSTRAVA
FACULTY OF ARTS
DEPARTMENT OF ENGLISH AND AMERICAN STUDIES

Reální 5, 701 03 Ostrava 1, Czech Republic
tel. ++420-59 709 ext.1895, 1891

Stanislav J. Kavka, MA., PhDr., PhD., CSc.
Professor in Linguistics & the English Language

++420 739 259 164
<stanislav.kavka@tiscali.cz>
ul. Fučíkova 349
73921 Paskov, CR

Oponentský posudek na disertační práci
English back-formation in the 20th and the early 21st century.

Autorka: **Naděžda Stašková**
Předloženo: květen 2011

S velkým zájmem jsem si přečetl předloženou disertaci čítající okolo 240 stran. Můžu hned zpočátku konstatovat, že po formální stránce splňuje všechny podmínky, které jsou na práce tohoto druhu kladeny. Rovněž jazyková stránka je na vysoké úrovni, sporadické tiskové chyby netřeba ani komentovat.¹

Část teoretická poskytuje čtenáři nejprve stručný avšak výstižný přehled strukturalistických směrů jazykovědy. (Je škoda, že končí jen několika pouhými větami o Natural a Cognitive linguistics.) Nicméně, ony stránky tvoří pozadí, na kterém autorka pojednává podrobněji o otázkách morfologie. Sám jsem se kdysi zabýval vztahem flektivní a derivační morfologie (i problematikou kompozit), a jsem rád, že na rozdíl od mnohých lingvistů autorka úlohu morfologie jako součásti jazykových plánů neodmítá.

Podstatná část onoho teoretického úvodu je věnována badatelům, kteří se zpětným tvořením slov (back-formation) zabývali. Myslím, že běžný čtenář musí být až překvapen výčtem jmen, jež autorka uvádí. Vedle Marchanda, který zdůrazňuje úlohu obsahu², a Adamsově, považující zpětné tvoření za část verb-compounds, je to okolo 20 badatelů citovaných v kapitole 2, a další pak autorka připomíná v kapitole 3 v souvislosti s dílem Pennanena. Jinak si každý „praktikující“ lingvista může vystačit s názory Quirka³. V této souvislosti si dovoluji malou poznámku: autorka jakoby se ostýchala mít kritické připomínky vůči citovaným autoritám. Výjimku snad tvoří jen komentář k definici Štekauerově.

Nejpodrobněji se autorka věnuje studii Pennanenově. Jak poznáváme vzápětí, na jeho typologickém systému a z velké části na jeho výzkumu založila svůj příspěvek v podobě této disertační práce. V kapitole 3 se čtenář také dozví, které okolnosti způsobily, či přispěly k faktu, že zpětné tvoření bylo vedle konverze nejčastějším případem rozšiřování slovníku. Ač autorka vychází z myšlenek Pennanena, dlužno říct po právu, že uspořádání oněch

¹ Před případnou oficiální publikací projde text jistě jazykovou korekturou.

² Např. *burglar* není „one who burgles“!

³ Je jistě pravda, že i když např. *editor* se objevuje dříve než *edit*, je stejně vhodné analyzovat *editor* = *edit* + *or*.

okolností, respektive důvodů, svědčí o jejich schopnostech lingvistického myšlení, totiž uceleného pohledu na jazykové jevy v širších souvislostech.

Před vlastní analýzou, tedy 2. částí práce, píše autorka kapitolu 4, kterou bych já nazval spíše Interludium. Zde se snaží, myslím úspěšně!, pojednat o zpětném tvoření slov v češtině. Jak se ale dá očekávat, v typologicky odlišném jazyku, jakým čeština jest na rozdíl od angličtiny, takový morfologický proces, který by odpovídal zcela anglickému back-formation, vlastně neexistuje. Můžeme snad jen připustit, že něco podobného se děje v procesu přejímání cizích slov, jak autorka hezky ukazuje v par. 4.2.4. Přesto si dovoluji tvrdit, že tato kapitola je jen jistou menší sondou; podstatnější závěry (třebas směrem k univerzálnosti jevu) bychom mohli činit až po dalších srovnávacích studiích.¹

Jako korpus získaný z citovaných slovníků (však jiných, než užíval Pennanen) měla autorka 700 výrazů, které jsou v těchto pramenech jako back-formations výslovně uváděny. Pokud se setkala s různými časovými údaji ohledně prvního výskytu daného výrazu, musela hledat v citacích. Tento způsob verifikace, jistě pracný, jakož vyhledávání sémantických vztahů mezi „source word“ a „back-formed item“ svědčí o autorčině erudici a poctivosti přístupu k vědecké práci. Jak jsem již konstatoval, sleduje typologii Pennanena, ovšem přidává další dva až tři typy, které Pennanen opomíjí jako okrajové, respektive v jeho době neexistující, ale které si přesto zaslouží pozornosti. Jedná se o „prefix back-formation“, „inflectional back-formation“ a vznik adjektiva z „agent noun“.²

Vlastní analýza se týká postupně výrazů, které se objevily v 1. polovině 20. století a v 2. polovině 20. století včetně počátku 21. století. Dlužno připomenout, že pro 1. období autorka přidává výrazy, které Pennanen neuvádí. U každého z 9 typů (viz. přehled na s. 60-61) zjišťuje výskyt v desetiletých cyklech a podává klasifikace podle významu zdrojového slova, sufixu a stylového a regionálního rozvrstvení. Na závěr pak vždy pojednává o specifických rysech, pokud existují. Prošel jsem většinu analyzovaných výrazů a s radostí konstatuji, že komentáře k nim jsou naprosto vyčerpávající. (Snad by někdy nebyl na škodu fonetický přepis výslovnosti, např. slova *kudos*, nebo jasná informace o gramatické kategorii, např. výrazu *gladiolus* či *gladiola*.) Člověk se také naučí mnoho nových slov – ovšem nejsem si jist, zdali je vhodné zvládat je tzv. aktivně. Však tato práce ani neuvádí, do jaké míry se ten který nový výraz stal běžnou, stálou součástí anglického lexika (byť třebas jsme informováni o jeho vhodnosti z hlediska stylu, respektive víme o jeho výskytu z hlediska teritoriálního či profesního).

Velice informativní jsou tabulární přehledy a grafická znázornění, doplněná komentáři. Tak se čtenář dostane rychle k odpovědím na mnohé otázky, které mu při čtení práce zřejmě tanou na mysli. Dozví se například, že pokud jde o proces zpětného tvoření slov, byla nejproduktivnějším obdobím 1. polovina 20. století, nebo že početně nejbohatší je skupina sloves vzniklých z „action nouns“, později i z „agent nouns“, že nejvíce slov přibýlo ve 30. letech a pak v 60. letech, že z valné části jde o amerikanismy (mimoходом, hezké je autorčino vysvětlení důvodů), později také o výrazy vzniklé a užívané v Austrálii či Kanadě, dále že se jedná o slova učená, technické termíny, a pokud se zdají býti bezpříznaková, stejně mají blízko k učeným, atd.

Ještě jednou a naposledy odkazuji na autorčinu návaznost na Pennanena. Našla totiž dosti podstatné rozdíly v charakteristice slov, které Pennanen zkoumal (viz. s 90). Má pro to

¹ Úskalí aplikace pojmu / termínu z jednoho jazyka na druhý jsou známa. Zkusme připomenout např. pojem angl. *compound* nebo *diminutive*, apod.

² Příklady jsou *inept*<*ept*; *bicep*<*biceps*; *do-good*<*do-gooder*.

však vysvětlení, zakládající se na známé skutečnosti o neustálém vývoji jazyka, jeho dynamičnosti. Za dob Pennanena totiž mnohé „back-forming“ procesy konkrétních slov teprve začínaly a výsledné výrazy byly zřejmě zpočátku považovány za humorné, lidové, dokonce slangové. Nemůžeme však Pennanenovi upřít schopnost předvídat budoucí vývoj.¹ Autorka v jeho šlépějích pokračuje, a jde ještě dále. Zkoumajíc zpětné tvoření v rámci neologismů (viz, kapitola 8) dostává se skutečně do současnosti. Prameny, z nichž čerpá, údaje o zpětném tvoření u vybraných neologismů neuvádějí, ale autorka tak usuzuje na základě analogie s případy dříve dokladovanými.² I při opatrnosti v generalizacích (čehož si je autorka dobře vědoma, viz par. 8.2), 60 zcela nových slov, z nichž už 25 se objevilo na Internetu, dává snad velkou míru jistoty, že proces zpětného tvoření slov je stále živý a u některých typů produktivní.

Závěr.

Z předchozího komentáře je zcela zřejmé, že výsledky předložené disertační práce s názvem *English back-formation in the 20th and the early 21st century* mohou být předmětem obhajoby. Autorka paní Naděžda Stašková je znalá problematiky a projevila se jako erudovaná lingvistka schopná samostatného a hlavně tvůrčího myšlení. Bez váhání **doporučuji, aby jí byl přiznán titul PhD (doktor filozofie) v oboru „Filologie-anglický jazyk“.**

Pustá Rybná, 22. květen 2011.

¹ Příkladem jsou slova *job-hunt*, *skirt-chace*, *teleprint*, dnes užívaná.

² Např. *Disneyfy* < *Disneyfication* (z r. 1989) podle *biomagnify* < *biomagnification*.